

кают снова, то есть носят циклический характер; большинство своих потребностей человек удовлетворяет только с помощью определенных предметов.

Потребности обнаруживаются в мотивах, побуждающих человека к деятельности. Именно мотив определяет действия, которые необходимо предпринять для удовлетворения потребности. Мотивы осознаются человеком, он может воздействовать на них, усиливая, приглушая или устраняя их из своих движущих сил.

Связь потребностей и мотивов заключается также в том, что потребности реализуются в деятельности посредством мотивов. Сложные виды деятельности, как правило, отвечают не одному, а нескольким взаимодействующим мотивам, следовательно, очень сложно определить, какие мотивы являются доминирующими в мотивационном процессе конкретного человека в конкретных условиях. В связи с этим понимание логики мотивационного процесса не обеспечивает эффективного управления им, так как неочевидность мотивов позволяет только догадываться, какие из них преобладают, однако в конкретном виде их выделить трудно.

Анализируя поступки человека, изучая его поведение, необходимо стремиться выяснить мотивы. Только так можно судить о случайности или закономерности поступков, предотвратить возникновение одних черт личности и поощрить развитие других.

Сила воздействия мотива, которая определяется степенью актуальности той или иной потребности для работника, может быть различной и вызывать как направленную, так и ненаправленную активность человека. Следовательно, чем сильнее стремление работника получить то или иное благо, чем насущнее нужда в нем, тем активнее действует работник.

Как правило, в процессе участия в трудовой деятельности человек, имея ряд различных потребностей, интересов и ценностей, сравнивает их с трудовой ситуацией и посредством мотивов выбирает наиболее существенные из них. Мотив побуждает к действию, находится внутри человека, фиксирует, что и как нужно сделать.

Проблемам мотивации труда, а именно — исследованию природы мотивов, посвящены работы многих ученых-экономистов. Так, одни авторы считают, что мотив — это причина, основание к какому-либо действию или поступку человека, его внутренние и внешние движущие силы, а также предмет, средство удовлетворения потребности [2], другие рассматривают мотив как совокупность внешних и внутренних условий, вызывающих активность человека и определяющих ее направленность [3].

Мотивами наблюдаемого поведения при одной и той же потребности могут быть различные предметы. Потребность сама по себе может породить только ненаправленную активность организма, следовательно, она не может быть мотивом поведения. И лишь мотив — предмет этой потребности — может обеспечить направленность и организованность поведения. Таким образом, мотив выступает субъективным явлением, осознанием поступков, которые в конечном итоге превращаются в постановку цели, побуждающую человека к действию.

Правильное понимание категориального аппарата способствует обеспечению эффективной мотивации персонала, дает возможность руководителю координировать усилия многих людей для достижения высоких конечных результатов деятельности.

Литература: 1. Lawrence P., Lorsch J. Developing Organizations: Diagnosis and Action. — Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1969. 2. Егоршин А.П. Управление персоналом. — Н. Новгород: НИМБ, 1999. — 624 с. 3. Сладкевич В.П. Мотивационный менеджмент. — К.: МАУП, 2001. — 164 с.

Стаття поступила до редакції
8.10.2002 р.

УДК 316.334.2: 658

Дороніна М.С.

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Обґрунтовується необхідність зміни гносеологічних засад побудови методології управління сучасними бізнес-системами, визначаються координати образу світу як системного відображення в свідомості вченого соціально-економічних процесів підприємства.

Для формування світогляду науковців, що працюють у сфері економічних наук, важливого значення набуває опанування ними досягнень і рекомендацій **соціальної філософії**. Це пов'язано з посиленням впливу соціальних процесів на життєдіяльність економічних систем. Відокремлені дослідження соціальних та економічних процесів не дозволяють приймати конструктивні рішення в

управлінні підприємством, яке практично вже існує як цілісна соціально-економічна система, де економічні та соціальні процеси не просто співіснують, а взаємовпливають один на одного. Отже, необхідна методологія вивчення закономірностей існування цієї складної системи та нова концепція управління нею.

Багато ідей для розбудови цієї методології можна взяти з соціальної філософії, яка намагається оцінити та посилити взаємозв'язок логіки знання та законів існування об'єкта, пов'язаного з соціальними явищами та процесами. Особливістю цього напрямку філософії є дослідження єдності суспільного буття та суспільної свідомості, реального та ідеального. Використовуючи такі категорії, як людина, суспільне буття, цивілізація, суспільство, суспільно-економічна формація, соціальна система, суспільні відносини, діяльність, виробництво, практика, суспільна свідомість, вона стверджує, що створення добробуту можливе через працю, ефективність якої значною мірою залежить від громадянської єдності та злагоди. Але створення добробуту, багатства — це мета будь-якої економічної системи, а злагода, громадянська єдність — це мета управління соціальними процесами. Отже, можна говорити про можливість з позицій соціальної філософії шукати ґносеологічні принципи дослідження управління єдністю економічних і соціальних процесів, їх системою (в тому числі і в межах підприємства).

Завдяки здобуткам соціальної філософії можна удосконалити, на наш погляд, образ світу, створений для вивчення соціально-економічних процесів теоретиками соціалізму в координатах матеріального, доповнивши його координатами духовного і обравши предметом уваги соціум. **Соціум** (в соціології — організація) — це особливий спосіб життя особливих істот — людей. Його головними чинниками є свідомість, діяльність і спілкування, генетично-функціональний зв'язок між якими призводить до створення предметно-духовного світу культури, який відрізняється від природного світу [2, с. 96].

В обґрунтуванні елементів нового образу світу, який створює систему координат дослідження такої складної соціально-економічної системи, як підприємство, можна скористатися поділом соціальними філософами суспільного життя на чотири сфери: а) матеріальну, яка охоплює елементи та процеси матеріального виробництва, розподілу, обміну споживання (продуктивні сили і виробничі відносини, науково-технічний прогрес і технологічну революцію); б) соціально-політичну, що охоплює соціальні та політичні стосунки людей в суспільстві; в) духовну — спектр виробництва індивідуальної і суспільної свідомості (комплекс поглядів, уявлень); г) культурну,

яка охоплює виробництво культурних цінностей, освіту, виховання тощо [2, с.106].

Усі сфери суспільного життя тісно взаємопов'язані, тому їх треба вивчати та вдосконалювати лише в єдності. Абсолютизація якоїсь однієї сфери призведе до деформації моделі соціуму (організації). Для того, щоб не порушити єдності чотирьох сфер в їх дослідженні та вдосконаленні, в центр кожної сфери як на рівні суспільства, так і на рівні підприємства, на погляд автора, необхідно поставити людину. Адже вона (людина) охоплює всі сфери, єднає їх, існує і розвивається одночасно в координатах кожної з сфер. Оскільки головним фактором виробництва є людина, будь-яке підприємство пов'язане через неї з вказаними чотирма сферами. Тобто можна сказати, що вони впливають на його життєдіяльність. Причому цей вплив стає все суттєвішим, вимагає обґрунтування нової центральної категорії для розробки методології менеджменту.

Досить довго теорія і практика управління ефективною діяльністю підприємства зосереджувалась на категорії "товар", яка дозволяла обґрунтовувати шляхи забезпечення надійності його існування через організацію обмінних операцій з партнерами на основі показників економічної еквівалентності. Тобто практично економічна теорія працювала з категоріями матеріальної сфери, центральною з яких була категорія "товар". Розширення сфер суспільного життя, що впливає на функціонування та розвиток підприємства, вимагає ускладнення центральної категорії, навколо якої можна будувати теорію та практику управління ним. Зараз настав час, на наш погляд, у якості категорії, яка дозволяє об'єднати дослідження різних сфер буття людини (в тому числі й у системі економічних і соціальних процесів підприємства), обрати "потреби" та посилити увагу до регулювання соціальних процесів. Цього вимагає інтенсивна соціалізація, інформатизація, інтелектуалізація економічних процесів.

При розбудові теоретичних засад управління соціальними процесами підприємства необхідно орієнтуватися на те, що необхідною загальною умовою соціалізації є діяльнісне спілкування людей. Через спілкування налагоджуються і осмислюються необхідні для діяльності зв'язки, обмін інформацією, фіксація набутого досвіду, передача його від покоління до покоління [2, с. 96]. Діяльністю людина перетворює природу і створює свій особливий світ — культуру. Слід звернути увагу на те, що характеризуючи діяльність як засіб існування соціального, вчені підкреслюють і таку її особливість, як **інституціональність**. Необхідність цієї категорії вже визначена розвитком економічної науки. Соціальна філософія розглядає соціальні інститути як передумови упорядкування суспільної діяльності й

соціальних відносин, які втілюють в собі норми економічного, політичного, правового, морального життя суспільства, а також соціальні правила життєдіяльності й поведінки людей. В економічній сфері діяльності є такі інститути як поділ праці, власність, заробітна плата та ін., в політичній — політичні ідеї, партії, політичні програми, в соціальній — права людини, культурні цінності тощо. Нормативні елементи, що впорядковують економічний та соціальний світ підприємства, необхідно формувати та використовувати комплексно, оскільки, як показує практика, вони суттєво впливають один на одного.

Розглядаючи підприємства як соціальні організації, можна створити методичні засади управління ними з використанням рекомендацій соціальної філософії, що стосуються формування суспільної свідомості, розвитку духовності через гармонію розуму, почуття та волі як засобу практичного забезпечення єдності істини, добра і краси.

Суспільне виробництво має соціальний характер, тобто здійснюється за законами соціуму і об'єднаними зусиллями всіх дійових осіб та виконавців, включених в систему. Саме соціум — його стан, рівень конкретно-історичного розвитку — визначає характер суспільного виробництва. Але і виробництво, в свою чергу, зумовлює характер соціуму. Найімовірніше, необхідно вести мову про взаємодію, в межах якої відбувається взаємодетермінація двох складових: соціуму виробництвом (як умовою і способом його предметного буття) і виробництва соціумом (як тим полем, на якому може розгортатись виробництво як суспільне). Цю тезу можна взяти до уваги при розгляді співіснування двох складових підприємства — капіталу та колективу як соціальної організації. Рівень виробництва не може зростати без відповідного розвитку соціуму. Тільки об'єднуючи зусилля, люди змогли виграти боротьбу з природою й створити цивілізацію. Саме ефективний обмін зусиллями (в межах організованої певним чином єдності) дав змогу окремим індивідам і соціальним їх угрупованням досягти значних успіхів в особливих спеціалізованих частинах єдиного суспільного виробництва. Це сприяло зростанню продуктивності праці і стало могутнім чинником суспільно-історичного прогресу [2, с. 137].

Технологію розбудови образу світу на основі поєднання матеріального та ідеального сприйняття надає теорія складних систем та її відгалуження. Такої думки дотримуються, наприклад, як всесвітньо відомий фінансист Дж. Сорос [7, с. 203], так і сучасний російський учений-філософ В.Н. Спіцнадель, який пише: "Можна сказати, що системний аналіз — це прикладна діалектика" [8, с. 8]. Досліджуючи можливість цього аналізу, вчений указує і на його обмеження, які можна зняти введенням в методологію

пізнання складних явищ, що розвиваються в часі, категорії "цикл". Автор пропонує визначити цю категорію як системну першооснову, що формує безперервний взаємозв'язок та взаємодію всього з усім: "Все і всі живуть в системі коливань, що повторюються, підйомів та спадів, у всього є свій цикл: народження, розвиток, смерть... Світ постає в цій теорії як система пов'язаних циклів-взаємодій" [8, с. 250]. Такі пропозиції даного автора не здаються суперечливими. Адже з циклом пов'язаний зміст і такої нової науки, як *гомеостатика*, що вивчає динаміку складних систем та механізми ієрархічного управління ними на міждисциплінарній основі (синтезу кібернетики, системного аналізу, біології, медицини, психології, філософії, соціології, штучного інтелекту, екології, економіки та ін.). Один із фахівців, які працюють у сфері гомеостазу, — А. Степанов — вважає, що гомеостатика вивчає механізми підтримки динамічної усталеності життєво важливих функцій, параметрів, ритмів і трендів розвитку (цит. по 3, с. 243). Звернемо увагу на те, що цей автор вживає поняття "ритм" та "тренд", які відповідають за змістом поняттю циклічного направленої розвитку, "спіралі". Інший учений — В.П. Бех — пояснює передумови виникнення переходу циклічного процесу в спіраль: "При постановці системою саморегулювання мети для соціального організму у останнього з'являється ефект подвійного існування. Суть його полягає в тому, що соціальний організм знаходиться в стані структурної напруги, викликаній виниклим протиріччям між його наявним станом і тим станом, до якого він має бути переведений у майбутньому і який визначається сенсом. Але соціальний організм не може водночас знаходитися в двох вимірах, тобто мати значні відмінності між морфологічними параметрами і характеристиками функціонування. Соціальний організм починає вирішувати задачу їхнього суміщення, виходячи з тієї настанови, бажано це для нього чи не бажано. Намагаючись позбавитися від напруги, що виникає, соціальний організм вимушений переходити зі стану функціонування до фази еволюційного руху" [3, с. 243].

Аналіз ланцюгових механізмів, зв'язків, успадкування, відбору, адаптації, рівноваги різних, протилежних структур і систем, що гасять одна одну, дозволяє насправді зрозуміти будь-яке явище. Позитивною характеристикою циклу як системної категорії є широкий аспект опису дійсності, що існує в часі. Він відображає, по-перше, закінченість процесу передбачуваністю, запланованим результатом; по-друге, — повторюваність процесів розвитку; по-третє, — наявність "пам'яті" системи, що передає інформацію від одного покоління ситуацій наступному; по-четверте, — певну замкнутість, упорядкованість стадій — складових частин проце-

су [8, с. 253]. Відносно підприємства можна сказати, що будь-який цикл, притаманний його існуванню, — це закінчений, замкнутий процес, що повторюється. Завдяки циклу мета, задумка, потреба перетворюється в певний результат, продукцію, предмет (об'єкт) потреби. Можна помітити, що дуже багато економічних досліджень (у тому числі й на рівні підприємств) вже використовують ідею циклів (відтворювальний цикл, інвестиційний цикл, життєвий цикл товару, міжремонтний цикл, цикл наукових досліджень, цикл маркетингової діяльності тощо). Існує думка, що назріла необхідність створення загальнонаукової теорії циклів. Над нею, наприклад, працюють такі російські вчені як А.І. Субетто, В.М. Шполянський, В.Н. Спіцнадель.

Крім категорії "цикл", конструктивні ідеї для створення системної моделі наукового образу світу для дослідження підприємства та управління ним, як соціально-економічною системою, може надати, на нашу думку, аналіз елементів моделі суспільного виробництва [2, с. 138], представленої на рис. 1. Важливою конструктивною особливістю цієї моделі є рівнозначність матеріального та духовного сприйняття світу. Науковий образ світу соціальної філософії ставить в центр уваги людину, яка через виробництво потреб, духовне, матеріальне виробництво та форми спілкування виробляє саму себе. Ця ідея є досить важливою для нашого нестабільного суспільства. Такий образ світу говорить, що суспільство в цілому і кожна людина відповідальні за своє існування та розвиток. Виходячи, на рівень підприємства, можна сказати: всі люди тим чи іншим чином поєднані діяльністю підприємства (власники та наймані працівники, менеджери та підлеглі; поставальники та споживачі, ін.) повинні перейматися долею його існування і впливати своїми вчинками на те, щоб його діяльність сприяла задоволенню системи інтересів, що існують у суспільстві.

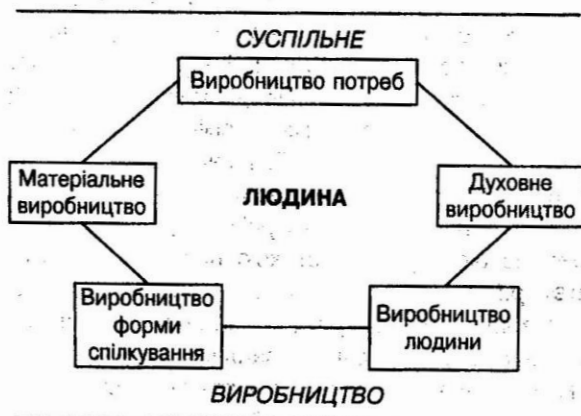

Рис. 1. Модель суспільного виробництва (по курсу лекцій) [2, с. 138]

Для вирішення проблем управління соціально-економічними процесами підприємства на основі моделі суспільного виробництва (див. рис. 1) можна побудувати конкретну модель взаємодії людини з природою, суспільством та підприємством (рис. 2).

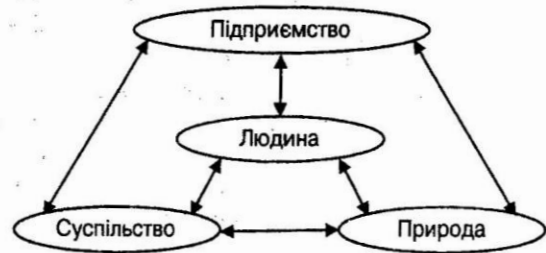

Рис. 2. Модель діяльнісного спілкування підприємства як соціально-економічної системи, людини та суспільства

Умовні позначення: $\longleftrightarrow$ різні варіанти та форми діяльнісного спілкування між елементами моделі.

Ця модель дозволяє, як здається автору, визначити ті потреби, що спонукають суспільство, підприємство та людину до діяльнісного спілкування і пояснити джерела появи соціально-економічних процесів підприємства як цілісної системи. Зміст потреб, що викликають появу діяльнісного спілкування за цією схемою, залежить від тих елементів, які взаємодіють, і полягають у такому:

людина – підприємство: відносини обміну правами власності (з погодженням інтересів власників, менеджерів, найманих працівників). Людину спонукають до діяльнісного спілкування потреби обміну правами власності, з одного боку, на капітал, з іншого — правами власності на здатність до праці та творчості;

суспільство – людина: відносини формування правил взаємної прогнозованої поведінки (з погодженням інтересів суспільства та людини). Людину спонукають до діяльнісного спілкування потреби обміну нею частки своєї свободи на прогнозованість результатів взаємодії з іншими людьми, їх поведінки;

людина – природа: відносини взаємного обміну матерією та енергією для відтворення цілісності існування. Людину спонукає до діяльнісного спілкування об'єктивна потреба фізичного відтворення через обмін з природою, матерією та енергією. Природа вимагає від людини поваги до законів її відтворення;

підприємство – суспільство: відносини використання законів співіснування для узгодження інтересів суспільства і власників капіталу. Як підприємство, так і суспільство спонукають до

діяльного спілкування потреби узгодження правил співіснування для забезпечення відтворення капіталу та економічної системи суспільства в цілому;

підприємство – природа: відносини використання законів розвитку природи для нарощування виробничого потенціалу. До діяльного спілкування підприємство спонукає потреба дотримання вимог та обмежень законів розвитку природи при нарощуванні виробничого потенціалу;

суспільство – природа: відносини взаємосприяння цілісності та удосконалення. До діяльного спілкування суспільство викликає потреба погодженого розвитку цивілізації та культури для збереження життя.

Тільки соціалізація людини та соціалізація поведінки підприємства сприятиме в майбутньому виживанню світової економічної системи.

Для визначення елементів власного образу світу теорія управління підприємством за умови прийняття поданих на рис. 1 та рис. 2. моделей, на наш погляд, повинна використовувати і надбання економічної теорії, її окремих спеціальних та комплексних наукових дисциплін. При цьому слід зважати на те, що характерною особливістю розвитку науки є двосторонній процес диференціації і інтеграції наукових дисциплін. Не доходячи до рівня філософії, ці процеси інколи обумовлюють появу синтетичних чи комплексних наукових дисциплін. Чим глибше й детальніше вивчають свій об'єкт, свою сторону дійсності спеціалізовані науки, тим актуальнішим стає науковий синтез, взаємопроникнення їх понять та підходів і відновлення узагальнюючої картини об'єкта, що вивчається. В свою чергу, цей синтез дає потужний поштовх подальшим конкретним дослідженням на стиках наук, де досягається найшвидший прогрес, найразючіші відкриття. Продуктами такого процесу є, наприклад, такі наукові та науково-прикладні дисципліни, предметом дослідження яких є підприємство чи окремі аспекти його існування: соціальна економіка, управління змінами, реінжиніринг, поведінка організацій тощо. Елементи наукового світу теорії управління підприємством не повинні суперечити за змістом досягненням цих наук, оскільки існує об'єктивна тенденція їх розвитку та ускладнення взаємодії.

Зараз вирішення будь-якої актуальної практичної проблеми управління підприємством вимагає розширення рамок аналізу, врахування багатьох аспектів людської діяльності, використання методів широкого комплексу наукових дисциплін. Однак таке розширення буде ефективним лише в

тому випадку, якщо його основою буде не механічне пристосування, а органічний синтез різних підходів з врахуванням специфіки об'єкта, що вивчається.

У цілому можна виділити **три крупні сфери економічної науки**, на методичні засади яких може орієнтуватися наукове дослідження підприємства як економіко-соціальної системи, а саме: 1) теорія економічних систем; 2) теорія поведінки економічних агентів; 3) мистецтво економічної науки, або теорія управління економічними системами. Аналіз публікацій і практики показує, що сучасний розвиток кожної з цих теорій неможливий не тільки без використання надбань філософії та наукознавства, а й без тісного контакту з багатьма більш конкретними науковими дисциплінами — соціологією, психологією, правознавством, математикою та ін. Такий контакт дозволяє вищезгаданим теоріям перейти від дескриптивних до прескриптивних моделей предмета дослідження. Звичайно, побудова якісного комплексу прескриптивних моделей — це орієнтир на майбутнє, але й попередні результати та рекомендації щодо об'єднання досягнень різних спеціальних наук можуть бути досить ефективними для практики господарювання.

Практика розвитку комплексних міждисциплінарних досліджень та формування нових дисциплін показує, що їх змістовно-наукова взаємодія здійснюється у вигляді передачі знання з однієї наукової дисципліни в іншу за допомогою різних модифікацій, починаючи з залучення онтологічних та аксіологічних принципів і цінностей, методологічних засобів, закінчуючи використанням конкретних методик та отриманих в інших науках емпіричних і експериментальних фактів. Формуючи науковий образ світу, слід зважати на те, що сучасна наука використовує, принаймні, три способи змістовної взаємодії наукових дисциплін, в кожному з яких відображається один із наступних типів відносин: 1) предметно-онтологічне підпорядкування; 2) методологічна залежність; 3) науково-практичне взаємообґрунтування. Перші відносини передбачають пристосування деякою науковою дисципліною напрацьованих в іншій дисципліні знань до свого предмета дослідження. Залучені знання складають основу дедукції та пояснення знання, яке йому підпорядковується. Іншими є відносини за типом методологічної залежності. Тут відбувається не пряме перенесення чи залучення предметно наповненого знання, що має конкретно-науковий зміст, а опосередковане пристосування, коли деяка наукова дисципліна обирає іншу в якості методологічного еталону. І хоча при цьому наука, орієнтована на іншу, вже безпосередньо онтологічно їй не підпорядковується,

однак воно, відтворюючи норми побудови знань та асимілюючи схеми наукового мислення з еталонної дисципліни в процесі розробки системи власного знання, безумовно знаходиться від неї у методологічній залежності.

Основою для третього типу відносин — науково-практичного взаємообґрунтування — є те, що воно фіксує стан онтологічної й методологічної рівноправності наук, що взаємодіють. Це стає можливим, коли є підтвердження практичної значимості і неможливості зведення одна до одної кожної з наук. У цьому випадку взаємодія наук виступає у всій повноті своїх функцій, оскільки вони не тільки онтологічно і методологічно доповнюють одна одну, а ще й практично виправдовують та обґрунтовують особливість і предметну специфіку власного змісту. Очевидно при цьому, що знання, отримані в цих науках, можуть бути використані лише для розв'язання чітко обмеженого переліку практичних проблем. Моделі залучення дисциплін для вивчення предметної області — це мистецтво дослідника, його вміння застосовувати власні знання та знання колег для розв'язання проблеми.

Підсумовуючи все сказане вище, подаємо власне бачення образу світу, на основі якого можна розвивати подальші дослідження соціально-економічних процесів підприємства та розробку відповідних методологічних основ управління ними. Без сумніву, в ньому, *по-перше*, необхідно поєднати матеріальний та духовний світ, в якому існує людина; *по-друге*, до нього необхідно ввести категорію цінностей, яку можна конкретизувати системою потреб, що спонукають людину та об'єднання людей до діяльнісного спілкування; *по-третє*, в ньому необхідно відобразити існування та розвиток визначеної триєдиної суті (матерії, свідомості, цінностей) у часі.

Вихідними положеннями наукового образу світу для даної роботи були обрані такі:

1. Основою побудови "образу світу" для сучасної науки управління діяльністю підприємств повинна бути взаємодія людини, природи та підприємства як складної системи.

2. Активність складної системи "людина – суспільство" обумовлена потребами та інтересами людини, суспільства й характером їх взаємодії.

3. Розвиток системи залежить від здатності управління визначати та розв'язувати складні суперечності в кожному елементі та їх взаємодії.

4. У людині безпосередньо об'єднуються матеріальні й ідеальні аспекти дослідження.

У загальному вигляді образ світу з уточненням відображення ним дійсності, що формує соціально-економічні процеси підприємства, можна представити схемою, наведеною на рис. 3.

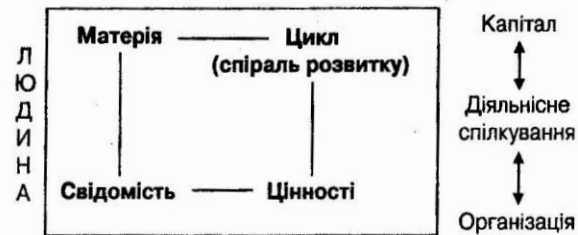

Рис. 3. Образ світу для дослідження соціально-економічних процесів підприємства

Така модель образу світу націлює на дослідження синергетичних можливостей відкритої системи соціальних та економічних процесів підприємства, що існують та розвиваються в умовах посилення неупорядкованості, нестійкості, нерівноваги, нелінійності внутрішнього та зовнішнього середовища. На її основі можливе визначення резервів посилення організованості процесів, підтримки в них порядку, циклічного розвитку та переходу до нового порядку, через спіраль розвитку, що дозволяє задовольняти зростаючі потреби людини, суспільства, підприємства.

На основі поданого на рис. 3 образу світу, на погляд автора, можна побудувати системну модель предмета дослідження соціально-економічних процесів підприємства, обґрунтувати концепцію, принципи дослідження, необхідну систему категорій, методів та методик удосконалення функціонування й розвитку підприємства як соціально-економічної системи.

Література: 1. Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: Учебник. Изд. 2-е, пер. и доп. — М.: Проспект, 1998. — 568 с. 2. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій. Видання друге, виправлене й доповнене. — К.: Генеза, 1996. — 368 с. 3. Бех В.П. Соціальний механізм країни. — Запоріжжя: ЗДУ, 1996. — 308 с. 4. Івакін О.А. Філософія. Навчально-методичний посібник для учнів юридичного училища. — Одеса: Астрорпінт, 2000. — 128 с. 5. Мизес Л. Человеческая деятельность: трактат по экономической теории /Пер. с 3-го испр. англ. изд. А.В. Курдяева. — М.: ОАО "НПО "Экономика", 2000. — 876 с. 6. Мостапенко М.В. Философия и методы научного познания. Лениздат, 1972. — 264 с. 7. Сорос Дж. Советская система: к открытому обществу: Пер. с англ. — М.: Политиздат, 1991. — 224 с. 8. Спицнадель В.Н. Основы системного анализа: Учебн. пособие. — СПб.: Изд. дом "Бизнес-пресса", 2000. — 328 с. 9. Философский энциклопедический словарь /Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов — М.: Сов. энциклопедия, 1983. — 840 с. 10. Философия: Учебник для высших учебных заведений. — Ростов н/Д: Феникс, 1995. — 576 с.